

Кушылған дәрестәр. 9 синыф (төп төркөм)

Тема: Публицистик стиль.

“Мин киткәнгә илап кайғырмағыз, Батыр ирзәр тыуыр тағы ла”

Максат : 1. Публицистик стиль тураһында төшөнсә биреү, мәкәләләр укыу, язырға өйрәтеү; 2. Сәсэн шағирзың ижады, тормошо, язмышы тураһында үтелгәндәрҙе кабатлау, тулыландырыу, С. Юлаевтың шиғырҙарын өйрәнеү, С. Юлаев өлгөнөндә Тыуған илде, тәбиғәтте һөйөү, батырлык, туғанлык, кешелеклелек, дуслык тойғоларын тәрбиәләү.

Йыһазланырыу : С. Юлаевка арналған гәзит-журнал материалдары, теле-вилео маткриялдар, фотоһүрәттәр, китаптар, дәреслектәр, таблицалар, компьютер, экран, проектор.

Тактала : “ Тыуған илдең кото Салауат,

Тыуған илдең уты Салауат.”

Эпиграф: (экранда)

“ Салауаттың яһыу атын

Узыр батырзар тыуһын.

Салауаттың утлы рухы

Йәш күңелдәргә туһын!”

(Р. Ураксина)

Плакат:

Салауат алмас кылысын

Йөрөтөр булған һәр сак билендә.

Салауат батыр һәләк буһа ла

Даны йәшәй Тыуған илендә.

(Халык йыры)

(Экранда)

Һүзлек эше.

Публицистика – актуаль темаға язылған ижтимағи-сәйәси әзәбиәт, әзәби жанр.

Әзәби тәнкит – литературная критика

Мөһөр – печать

Бығау- кандалы.

Дәрес барышы.

- Укыусылар, үткән темаларзы хәтергә төшөрөп алайык.
 - А) Нимә ул телдең стиле? Телдең стиле тип йәмғиәт тормошоноң ниндәй зә булһа бер яғын хезмәтләндереүсе телмәр төрөнә әйтәләр.
 - Б) Башкорт әзәби телендәге стилдәрҙе кабатлап китәйек. (Публицистик стиль, матур әзәбиәт стиле, йәнле һөйләү стиле, фәнни стиль, рәсми эш кағыззаны стиле, хаттар стиле).
 - В) Стилдәрҙе өйрәнәүсе бүлек нисек атала? (стилистика).
Бөгөн без публицистик стиль тураһында тураһында һөйләшәсәкбез.
 - А) Публицистик стиль тигәндән һез нимәнә һез нимәнә аңлайһығыз? Үзегез аңлағанса, үз һүзәрәгез менән аңлатығыз. (Публицистик стилдә гәзит-журнал мәкәләләре, әзәби тәнкит, мөрәжәғәттәр, белдереүзәр, брошюралар, очерктар, фельетондар языла).
 - Б) Ә хәзер дәреслектәрегезҙе асығыз. 167-168-се биттәрҙән публицистик стиль тураһында белешмә алабыз
 - В) Текстар өстөндә эш. (Гәзит-журнал материалдары)
Әйзәгез, укыусылар, текстар менән танышайык. (Экранда)
- 1. “ 2 майҙа Үрге Кыйғы ауылында Салауат менән Михельсон отрядтары араһында каты бәрелеш башлана. Иң көсөргәнешле моментта Михельсон корпусының тылына Салауат командаһы менән берләшергә килгән Пугачев отряды һөжүм итә. Пугачев Салауат Юлаевты бригадир, Юлай Азналинды Себер юлының баш атаманы итеп күрһәтә.” (“Шоңқар” журналы, 2000/09. Р.Шәкүр мәкәләһе.)
- 2. Салауат, башын әйеп, өндәшмәй торҙо.
 - Алға куйған тәртипкә кул күтәрәһең, егет. Януарға һунарсы, кошк бөркөт, ярлы кешегә бай бар. Исемәң нисек тинәң әле?
 - Салауат.
 - Изге исем биргәндәр һиңә, Салауат, был тыныслык, тыныслык исеме. (С.Злобин “ Салауат Юлаев”)
- 3. “ Йыр булып сығырға өлгөрмәгән тойғоларға сумып, Салауат бер үзе китеп бара. Шуға күрә һәр ваҡыт йыр тыуҙыра торған асык фекерҙәр

урынына уның башында шул фекерзәр урынына уның башында шул фекерзәрзең остоктары ғына мыжғый ине.

Ук-яны уның үз янында. Ул йәштән үк төз ата торғайны.”(С.Злобин “Салауат Юлаев”)

Г) Был текстар ниндәй стилдәрзә язылған? (Публицистик стилдә – беренсе текст, икенсе – йәнле һөйләү стилиндә, өсөнсө – матур әзәбиәт стилиндә).

Д) Шулай итеп, кайһы стилде публицистик стиль тип әйтәбез? (Публицистик стилдә үтә киң тематик мәсьәләләр, йәмғиәтте кызыкһындырған сәйәси, иктисади, әхлак кеүек мәсьәләләр яктыртыла). Ә хәзер, укыусылар, “ Оран” видеокассетаһынан өзөк карап үтәбез.

Өзөктән күренеш окшанымы? Кем тураһында һүз бара? (Салауат Юлаев тураһында).

Гәзит-журнал материалдарына, мәкәләләр, әзәби тәнкит, мөрәжәғәт, белдереүзәр, сәйәси брошюралар, төрлө очерктар публицистик стилдә языла.

Шулай итеп, өс текст ярҙамында без стилдәрзе билдәләп, өйрәнөп киттек. Ә хәзер дәфтәрзәргә датаны, эпиграфты, теманы, һүзлекте язып куйығыз.

Укыусылар, 2014 йылда данлыклы милли легендар геройыбыздың тыуыуына 260 йыл туласак. Илебеззә төрлө саралар үзғарыласак.

(экранда)

А) Викторина һорауҙары:

1. Кем ул Салауат Юлаев? (Салауат Юлаев – башкорт халкының милли легендар геройы, тарихи шәхес).

2. Тарихи шәхес төшөнсәһен нисек аңлайһығыз? (тарихта эз калдырған).

3. Салауат Юлаев тарихи шәхесме? (әйе, тарихи шәхес). Укыусылар, әйе, дөрөс әйтәһегез, Салауат Юлаевты бөтә донъя белә, уның батырлығын белмәгән кеше юк. Шулай ук Салауат Юлаев исемендәге хоккей командаһын бөтә ер шары белә. Хәзер мин һезгә Асылғужа Баһумановтың “Салауат Юлаев” шиғырын укып ишеттерәм. Эпиграфы “Салауат нисә йәшендә” башкорт халык йырынан. (Шиғыр экранда)

Латин Америкаһындағы Никарагуа азатлығы өсөн көрәшеүсе Августо Лопес “Салауат Юлаев” кушаматын йөрөтә.

(Укыусыларға шиғыр таратыла)

4. Шиғыр окшанымы? Нимәгә төшөндөгөз?

(Эйе, шиғыр окшаны. С.Юлаевтың батырлығына һокланмаған кеше юк. Уның даны бөтә Ер шарына таралған).

5. Салауат Юлаевтың йырын магнитофонда тыңлау.

- Кем ул Ишмулла Дилмөхәмәтов? (Ишмулла Дилмөхәмәтов – йырсы, курайсы, композитор.)

6. Салауат Юлаевтың тормошо, язмышы тураһында һөйләшөп алайык.

А) Ул кайза, касан тыуған? (16 июндә, Шайтан-Көзәй волосы, Тәкәй ауылында тыуған)

Б) Ата-әсәһе тураһында нимәләр беләһегөз? (Атаһы Юлай – старшина, 1773-1775 йылдарзағы ихтилалдың етәксәһе, әсәһе – Азнабикә, ул укымышлы, бик күп телдәр белгән).

В) Салауаттың бала сағын һөйләгөз. (Өс йәшөндә ат менгән, ошта мәргән, бик һөскә күңелле, һислө булған).

Г) Төскә-башка һисөк булған? (Урта буйлы, кара сәслө матур баһадир егет булған).

Д) Уның белемө тураһында нимәләр әйтәрһегөз? (Әсәһенән телдәр өйрәнгән, укый-яза белгән, урысса өйрәнгән)

Е) Укыусылар. Ошо таблицаға күз һалайык. (Крәстиәндәр һуғышының өс этабы тураһында таблица - экранда). Дәрестө тарих менән бәйләп, крәстиәндәр һуғышының этаптарын һөйләп китәйөк. Картаны кулланайык. Мин азырак ошо өсөнсө этапка өстәмә индөрөп китәйөм. Салауат Таймасов “ Башкортостан” гәзитөндә 7/07/98 сыккан мәкәләһөндә уларзың тотолоу урындарын конкретлаштырыбырак бирә. “ Был язүштарзың тотолоу урыны Каратаулы ауылы эргәһөндә Каратау урманында булырға тейөш. Сөнки уларзы тоткас, якын тирәләгө ауылға алып баралар. Ә Миндәш ауылына тикләм уларзы тоткас, якын тирәләгө ауылға алып баралар. Ә Миндәш ауылына тикләм 30 сакрымлап ара була әлө. Шулай булғас, тотолған урындарын Каратаулы ауылы тип йөрөтөргә кәрәктөр”.

8. Тотолғандан һуң яҙмышы тураһында нимә беләһегез? (Кайһы ерҙәрҙә Салауат яуға кеше туплаған, көрәшкән, шул ерҙәрҙә уны алып барып, халыҡ алдында камсы менән һуктырғандар, язалағандар.)

- Салауат Юлаев тураһында ниндәй әсәрҙәр беләһегез?(“ Салауат менән Бүгәсәү”, “ Салауат нисә йәшендә”, “ Салауат батыр”, М.Кәрим “Салауат” трагедияһы, З.Исмәғилев “ Салауат” операһы, Б.Бикбай “ Салауат” драмаһы, Н.Сабитов “ Тау бөркөтө” балеты, С.Злобин “ Салауат Юлаев” романы,)

- Уның исеме менән мәңгеләштереү өсөн нимәләр эшләнгән? (Башҡортостан символы, һәйкәлдәре, колхоз-совхоз, район, кала, урам, орден, премия исемдәре булдырылған)

9 сыныф программаһындағы шиғырҙары менән танышыу : “ Уҡ”, “ Егеткә”, “ Яу”.

1. Кайһы рәссам картиналарын беләһегез? (А.Кузнецов “ Салауаттан һорау алыу”, А.Лежнев “ Салауатты тоту”, Т.Мостафин “ Салауат”,

Ә.Арыҫланов “ Салауат батыр”, Р.Ишбулатов “ Буйһонмаҫ ихтыяр”)

2. Ә хәҙер, укыусылар, А.Кузнецовтың “ Салауаттан һорау алыу” картинаһы буйынса эшләп алайыҡ. Дәрәслектә картина бар.

- Кем үл Кузнецов? (1927/11/04 Өфөлә тыуа, 1990 Мәскәүҙә үлә. Өфө хужожество институтында укый. БАССР-зың атказанған рәссамы, СССР рәссамдар союзы ағзаһы. Уның шундай һүрәттәре бар: “ Бөйөн катындары”, “ Айыу аулаусы”, “ Дини бабай”)
- Картинала һүрәтләнгән күренеш Салауаттың тормошоноң кайһы осорона тура килә? (Картинала Салауат Юлаев тотолғандан һуң, һорау алыу ваҡыты һүрәтләнә)
- Ул касан тотолған? (яуаптар)
- Салауаттан һорау алған урынды тасуирлағыҙ. (Подвалда, калын таш стеналары, изәндәре аша бер ни күренмәй).
- Батша чиновниктары нимә эшләйҙәр? (һорау алалар)
- Шулай итеп, без бөгөн дәрестә тел стилдәренә байкау яһаныҡ. Тексттар ярҙамында стилдәргә билдәләргә өйрәндөк.Схемаларҙан стилдәр тураһында дөйөм мәғлүмәттәр алдығыҙ. Публицистик стиль тураһында ни әйтәһегез?

Дәрәслектән күнегеү карап китәйек.

Йомғаҡлау.

Өй эше.